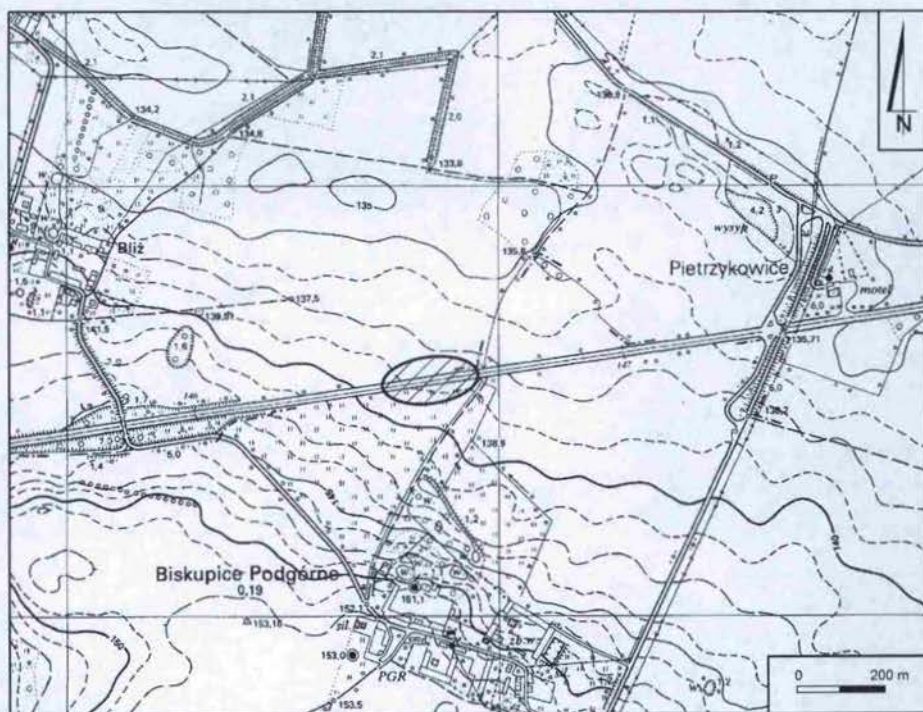

Trasa A4 (odcinek śląski) – Route of A4 (Silesia section)

Katarzyna Kopeć-Żygadło, Leszek Żygadło

Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku 1 w Biskupicach Podgórnych, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie w roku 2003.

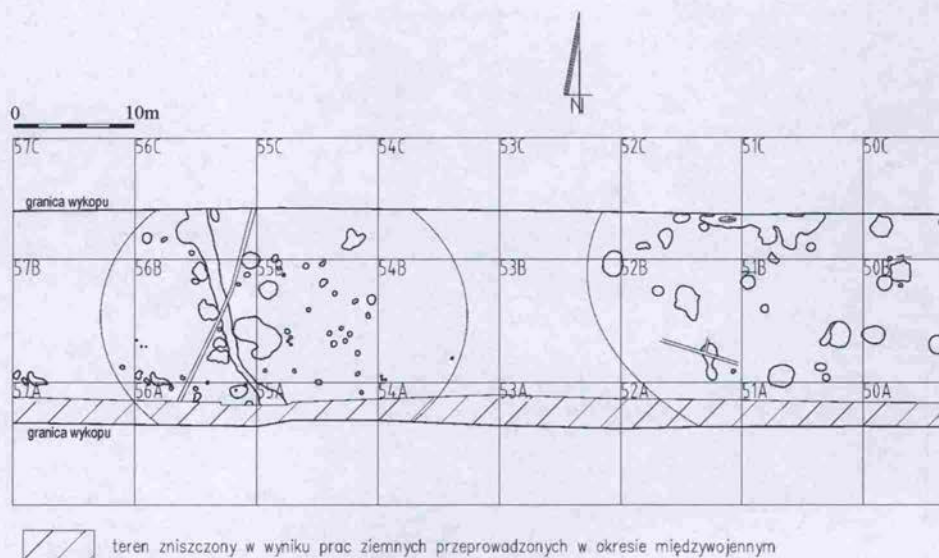
Stanowisko nr 1 w Biskupicach Podgórnych, gm. Kąty Wrocławskie (nr 2 na obszarze AZP 81-27) zlokalizowane jest około 500 m na północ od wsi Biskupice Podgórne oraz około 700 m na zachód od węzła autostradowego „Pietrzykowice” (ryc. 1). Pod względem fizjograficznym teren ten znajduje się na obszarze Równiny Wrocławskiej, wchodzącej w skład mezoregionu fizyczno-geograficznego Niziny Śląskiej (W. Walczak 1970). Analizowany obszar położony jest na wysokości 136, 25 – 137, 5 m n.p.m. na zachód od bezimiennego strumienia, który oddziela je od stanowiska nr 2 w Biskupicach Podgórnych (nr 3 na obszarze AZP 81-27).

Ryc. 1. Biskupice Podgórne, stan. 1, gm. Koberzyce, woj. dolnośląskie. Lokalizacja stanowiska (Rys. D. Bobak).

Badania archeologiczne na stan. nr 1 trwały od 29 maja do 24 lipca 2003 r. Obok autorki sprawozdania w pracach uczestniczyli: mgr M. Kopec, mgr P. Trzepizur i mgr W. Waniek. Nadzór merytoryczny pełnili: prof. dr hab. B. Gediga i prof. dr hab. G. Domański z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN Oddział we Wrocławiu. Organizacja i koordynacja prac wykopaliskowych spoczywała w rękach dr. L. Żygadło i mgr. A. Kosickiego. Klasyfikację kulturowo-chronologiczną pozyskanego materiału ceramicznego przeprowadzili: prof. dr hab. A. Kulczyka-Leciejewiczowa i prof. dr hab. G. Domański z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN Oddział Wrocław. Eksplorację oraz analizę antropologicznych kości ludzkich z grobów wykonali: dr P. Dąbrowski i mgr S. Gronkiewicz z Zakładu Antropologii PAN i Instytutu Antropologii Uniwersytetu Wrocławskiego (S. Gronkiewicz, P. Dąbrowski 2003a; 2003b; 2004). Analizę pozyskanych z tego stanowiska kości zwierzęcych wykonały: dr hab. W. Chrzanowska i dr A. Krupska z Katedry Anatomii i Histologii Akademii Rolniczej we Wrocławiu (W. Chrzanowska, A. Krupska 2005).

Ratownicze prace wykopaliskowe, realizowane na podstawie umowy zawartej pomiędzy Generalną Dyрекcją Dróg Krajowych i Autostrad a Instytutem Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie, przeprowadzono w związku z modernizacją południowego pasa jezdni autostrady A4 na odcinku Wądroże Wielkie – Bielany Wrocławskie. Podstawą umieszczenia stanowiska nr 1 w Biskupicach Podgórnym na liście obiektów preliminowanych do badań wyprzedzających były informacje o odkryciach z okresu międzywojennego oraz rozpoznanie sondażowe z 1996 r.

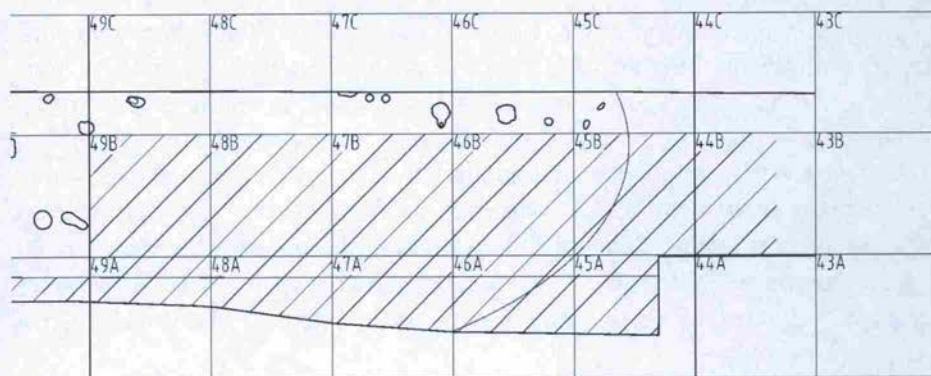

Ryc. 3. Biskupice Podgórne 1, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Plan fragmentu wykopu (rys. D. Bobak, K. Kopec-Żygadło).

W 1934 r., w trakcie budowy autostrady, odkryto w tym miejscu obiekty o charakterze sepulkralnym. Pochówki szkieletowe miały pochodzić z wczesnej epoki brązu (kultura unietycka), wczesnego okresu lateńskiego (kultura lateńska) oraz wczesnego średniowiecza. Przed rozpoczęciem budowy autostrady przygotowano w Zespole Badań Ratowniczych Instytutu Archeologii i Etnologii PAN we Wrocławiu ekspertyzę ukazującą wpływ tej inwestycji na stanowiska archeologiczne zlokalizowane w bezpośrednim sąsiedztwie planowanej trasy (B. Gediga, A. Kosicki 1996). W celu weryfikacji informacji z lat 30-tych ubiegłego wieku w obrębie domniemanego stanowiska założono 15 sondaży o wymiarach 1,0 x 1,0 m. W wykopach nie zadokumentowano obecności nieruchomych obiektów archeologicznych, a pozyskano jedynie fragmenty ceramiki pradziejowej i nowożytniej. W związku z tymi znaleziskami oraz odkryciami z okresu międzywojennego na stanowisku położonym w strefie przyszłych robót ziemnych postanowiono przeprowadzić wyprzedzające prace wykopaliskowe.

O bezpośrednim rozpoczęciu badań terenowych zdecydował wynik prospekcji terenowej dokonanej przez dr. L. Żygadło i mgr. A. Kosickiego, która miała miejsce w trakcie wykonywania przez Generalnego Wykonawcę prac ziemnych. Jeszcze przed przygotowaniem terenu badań, w czasie usuwania humusu z pasa rozdzielającego jezdnię południową od północnej, pomiędzy kilometrami 42+070 ÷ 42+130 odsłonięto na niewielkiej głębokości (około 0,2 m) stropy obiektów. Od tego momentu roboty ziemne prowadzone były pod bezpośrednim nadzorem archeologa.

W 1. etapie wykopy archeologiczne założono w pasie rozdziału oraz na poboczu. Równolegle powadzone były przez Generalnego Wykonawcę prace (usuwanie płyt betonowych oraz warstwy podbudowy) zmierzające do przygotowania całego terenu w obrębie pasa jezdni do badań wyprzedzających, do których wytypowano obszar znajdujący się pomiędzy kilometrami 41+800 ÷ 42+160 (ryc. 2**). Przyjęto wstępnie, że ciek wodny przecinający autostradę na kilometrze 42+160 wyznacza granicę ze stanowiskiem nr 2 w Biskupicach Podgórnych. Podział ten wydaje się w świetle późniejszych ustaleń mało zasadny. Prawdopodobnie jest to jedno stanowisko podzielone skanalizowanym ciekiem, który pierwotnie mógł opływać niewielkie wzniesienie od strony północnej i zachodniej.

Po usunięciu płyt betonowych, warstwy podbudowy oraz doczyszczeniu wykopu okazało się, że na odcinku około 50 m (ary 44-49), od cieku wodnego w kierunku południowo-zachodnim, wszelkie ślady osadnictwa pod „starą autostradą” zostały zniszczone w trakcie korytowania przeprowadzonego w 1934 r. (ryc. 3). Dopiero od ara 50 poczynając widoczne były na tle calca zarysy obiektów zniszczonych w partiach stropowych. Nieco inaczej przedstawiała się sytuacja w pasie rozdziału. Korytowanie przyszłej jezdni było w tym miejscu znacznie płytsze, przez co pozostałości obiektów zachowały się niemal do samego cieku wodnego (usunięto jednak całkowicie warstwę kulturową i częściowo stropy obiektów). W pasie pobocza uchwycono na całej długości południowego skraju wykopu pozostałości po rowie odwodnieniowym wykonanym również w okresie międzywojennym (ryc. 3).

Podczas badań wykopaliskowych, na obszarze o powierzchni 6850 m², z dokumentowano i wyeksplorowano 118 obiektów archeologicznych. W przeważającej większości – 113 – były to pozostałości zabudowy istniejących w tym miejscu obozowisk lub osad (doły postłupowe oraz jamy o różnorodnym charakterze gospodarczym). Ponadto odślonięto 5 obiektów o charakterze sepulkralnym – 4 pochówki ludzkie oraz 1 zwierzęcy.

Do prac ratowniczych dostępny był pas o szerokości do 20 m, co stwarza ograniczenia w możliwości rozpoznania rozplanowania przestrzennego relikwów osadnictwa w obrębie badanego stanowiska. Jak się wydaje, w trakcie prowadzonych dotychczas prac udało się uchwycić granicę zachodnią i wschodnią występowania osadnictwa pradziejowego. Na przebadanej powierzchni wyraźnie rysują się dwa skupiska obiektów nieruchomych. Pierwsze, na które składało się około 70 dołów postłupowych oraz jam gospodarczych, wystąpiło w obrębie arów 55-56a-c (ryc. 3). Oś tego zespołu wyznacza rów o maksymalnej głębokości 0, 14 m i największej szerokości 1, 2 m biegnący przez wykop wzdłuż linii północny zachód – południowy wschód.

Drugie skupisko, składające się głównie z jam, niewielkiej ilości dołów postłupowych i pochówków znajdowało się na arach 49-53a-c 2. Wszystko wskazuje na to, że zajmowało ono pierwotnie bardziej rozległy obszar. W wyniku prac ziemnych prowadzonych w 1934 r. wschodnia część tego skupiska została zniszczona,

Ryciny w tekście zaznaczone (*) obejmują ryciny, znajdujące się „pod opaską” przy końcu danego tomu, a oznaczone (**) - publikowane są w końcowej, kolorowej części tomu.

a pierwotną granicę mogą wyznaczać obiekty uchwycone w pasie rozdziału na arze 45c (ryc. 3). Z tego obszaru pochodzą także znaleziska wszystkich obiektów o charakterze sepulkralnym. Jest bardzo prawdopodobnie, że informacje o znaleziskach zespołów grobowych z okresu międzywojennego dotyczą właśnie tej zniszczonej części stanowiska.

W trakcie badań wykopaliskowych z wypełnisz jam oraz z warstwy kulturowej pozyskano przede wszystkim fragmenty ceramiki naczyniowej (586 fragmentów), 10 zabytków krzemienych i kamiennych, 1523 fragmenty kości (w tym kompletny szkielet krowy) oraz polepę.

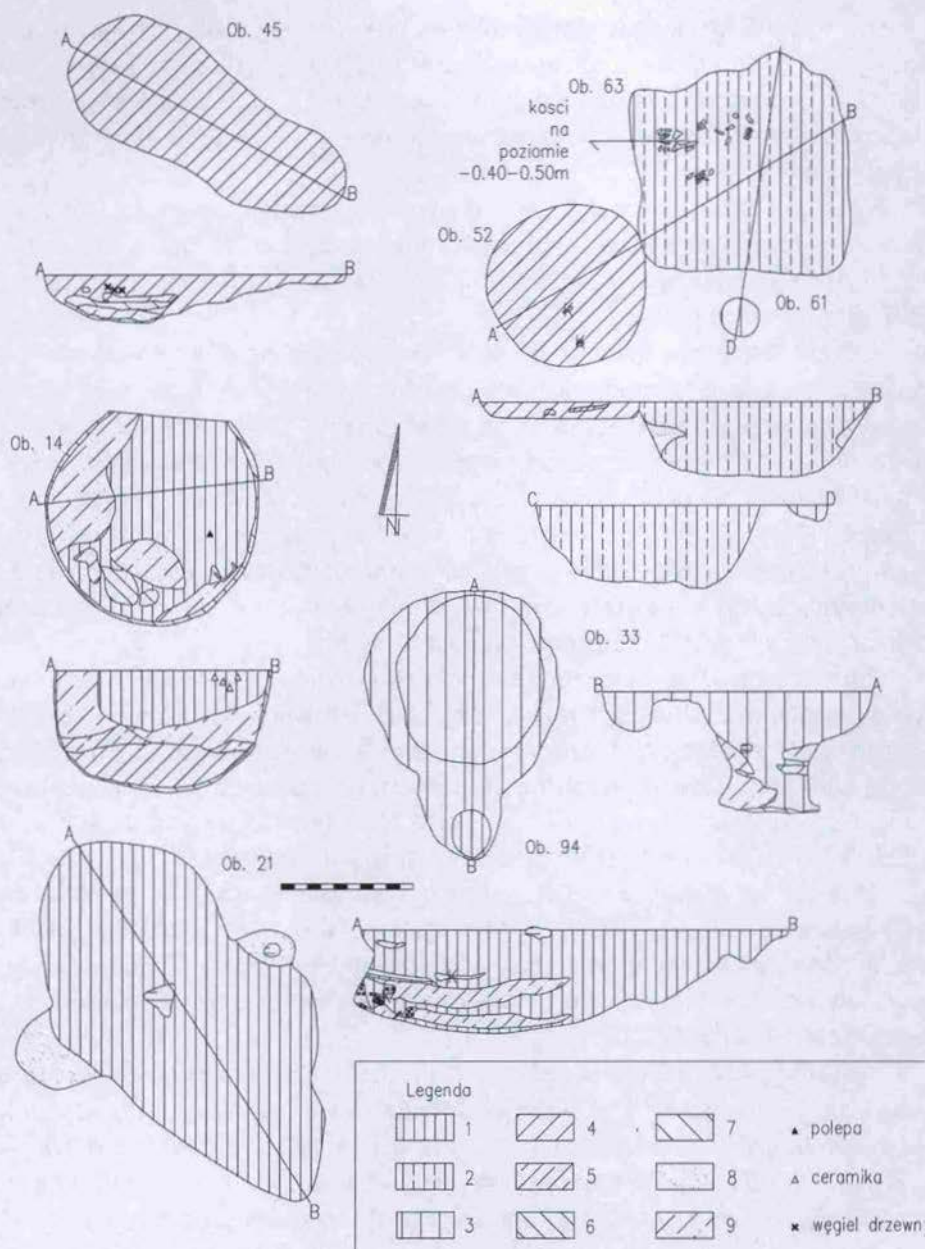
Około 50% całości materiału ceramicznego pozyskano z eksploracji warstwy kulturowej. Głębokie korytowanie przeprowadzone w trakcie prac ziemnych w okresie międzywojennym spowodowało, że warstwa ta na znacznej części stanowiska została usunięta mechanicznie. Pod nasypem podbudowy jezdni wystąpiła jedynie pomiędzy arami 53–64, osiągając maksymalną miąższość ponad 1 m w obrębie arów 55–57 (ryc. 3). Jest to równocześnie największe skupienie ceramiki w obrębie warstwy kulturowej (około 85% całości materiału zabytkowego z warstwy). Ta wyraźna dysproporcja w nasyceniu materiałem zabytkowym jest wynikiem procesów podepozycyjnych z wyżej położonych partii stanowiska.

Pozostała część ceramicznego materiału zabytkowego, spoza warstwy kulturowej, wystąpiła w 28 obiektach. Nieliczne zabytki krzemienne i kamienne – 9 okazów – odkryte zostały w 5 obiektach. Artefakty kamienne reprezentowały: rozcieracz, płytka szlifierska oraz kamień żarnowy. Znaleziska krzemienne były w większości odpadami produkcyjnymi i tylko nieliczne z nich pełniły funkcję narzędzi (J. Bronowicki 2004). Kości zwierzęce pozyskano podczas eksploracji 8 obiektów.

Materiał zabytkowy, głównie ceramiczny, pozwala na obecnym etapie badań na wydzielenie pięciu wyraźniej manifestujących się na stanowisku faz zasiedlenia, z którymi powiązać można konkretne obiekty nieruchome. Na kilka dalszych wskazują znaleziska fragmentów ceramiki z warstwy kulturowej i na wtórnym złożu z obiektów nieruchomych.

Najstarszą fazę zasiedlenia reprezentują znaleziska, które można łączyć z obecnością na stanowisku nr 1 w Biskupicach Podgórnych ludności kultury pucharów lejkowatych. Materiał ceramiczny typowy dla niej pozyskano z obiektów nr 45 i 52, a w dalszych kilku współwystępował na złożu wtórnym, najczęściej z inwentarzem ceramicznym typowym dla kultury amfor kulistych. Łączna liczba pozyskanych fragmentów naczyń glinianych nie przekraczająca 65 sztuk (około 11% całości inwentarza ceramicznego).

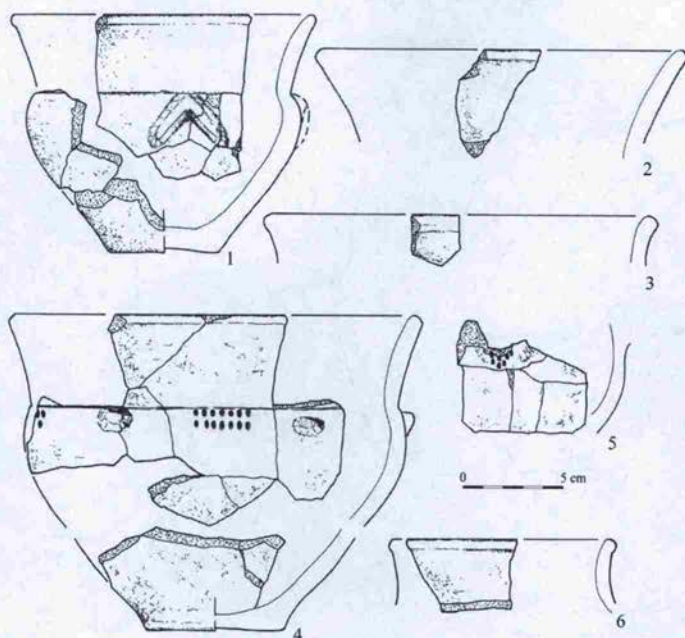
Obydwie jamy można pod względem funkcjonalnym określić ogólnie jako obiekty o charakterze gospodarczym. W partii stropowej obiektu nr 45 znajdowała się warstwa przepalanej polepy konstrukcyjnej (ryc. 4). Natomiast w jamie nr 52 odsłonięto coś na kształt bruku kamiennego, który tworzyła warstwa drobnych kamieni o średnicy nie przekraczającej 0,05 m (ryc. 4).

Ryc. 4. Biskupice Podgórne 1, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Rzuty poziome i profile obiektów z młodszego kamienia. Obiekty nr 45, 52 – kultura pucharów lejkowatych; obiekt nr 14, 33 – kultura amfor kulistych.

Legenda: 1 – czarna próchnica, 2 – czarna próchnica wymieszana z żółtym piaskiem, 3 – ciemnobrunatna próchnica, 4 – ciemnoszarobrunatna próchnica, 5 – szarobrunatna próchnica, 6 – ciemnoszara próchnica, 7 – jasnoszara próchnica, 8 – żółty piasek z niewielką domieszką próchnicy, 9 – żółta glina z niewielką domieszką próchnicy (rys. K. Kopeć-Żygadło, L. Nowaczyk).

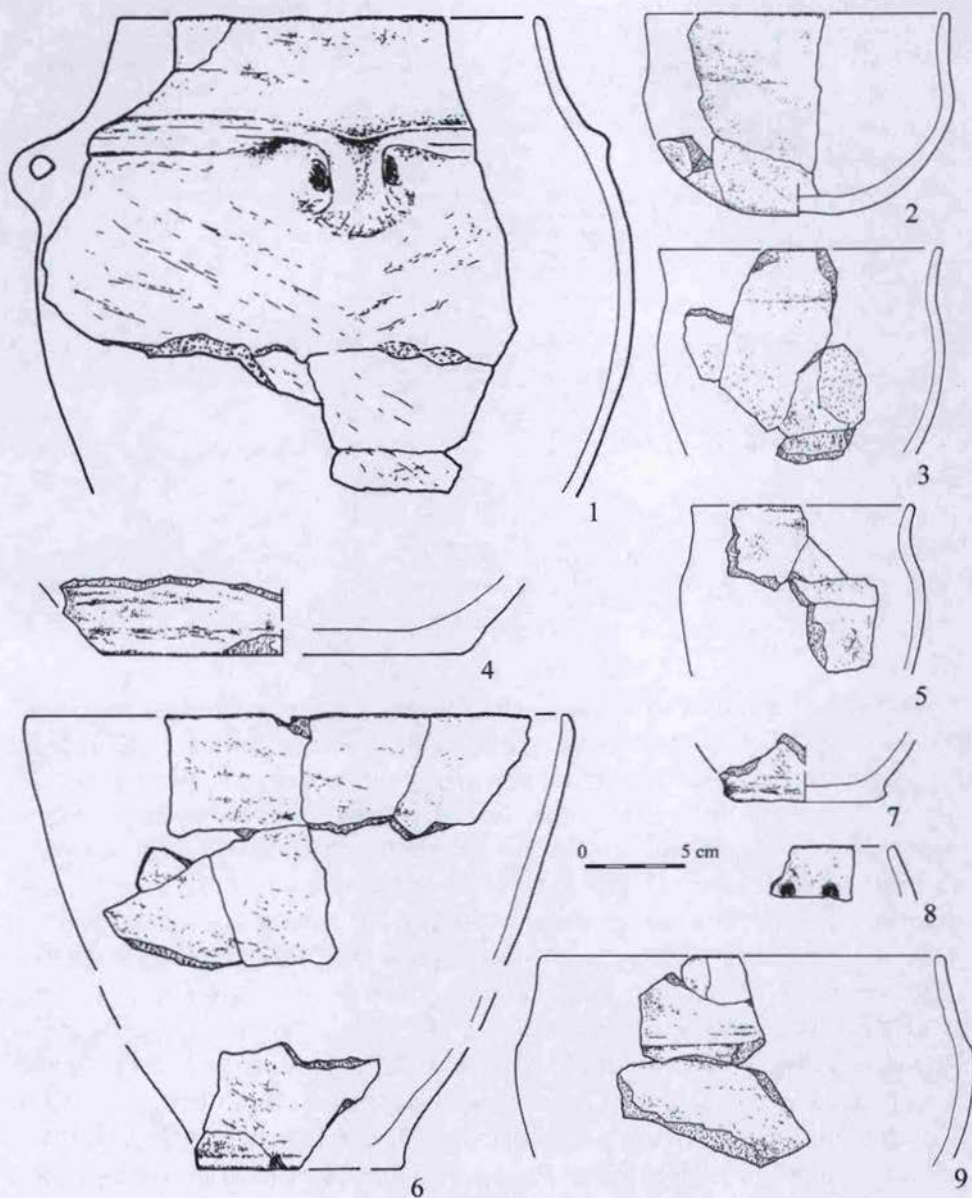

Ryc. 5. Biskupice Podgórne 1, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Wybór ceramiki kultury pucharów lejkowatych. 1-4, 6 – ob. nr 11; 5 – ob. nr 14 (rys. K. Gorek).

Ceramika naczyniowa o cechach „pucharowych” wystąpiła przeważnie w postaci silnie rozdrobnionych, najczęściej niezdobionych fragmentów naczyń glinianych. Postawą takiej klasyfikacji kulturowej były przede wszystkim cechy technologiczne. Tylko w nielicznych przypadkach możliwe było posłużenie się kryterium formalno-typologicznym. W materiale ceramicznym można zrekonstruować puchary lejowate z niezbyt silnie rozwartym kołnierzem (ryc. 5: 1, 4). Są to formy stosunkowo przysadziste o średnicy wylewu większej niż ich wysokość. Jeden z pucharów zdobiony jest tzw. „wiązadłem”, czyli listwą plastyczną w postaci rozwartego kąta skierowanego wierzchołkiem ku górze umieszczoną w górnej partii brzuśca (ryc. 5: 1). Tego rodzaju plastyczny motyw zdobniczy występuje dosyć często – m. in. w Strachowie (A. Kulczycka-Leciejewiczowa 1997, ryc. 132 s. 187). Drugi posiada 2 plastyczne guzy, pomiędzy którymi umieszczono, wykonany techniką stempelkową, ornament w postaci 2 poziomych rzędów słupków (ryc. 5: 4). Dalsze fragmenty krawędziowe pochodzą najprawdopodobniej z pucharów lub mis z wysoką ukośnię rozszerzającą się na zewnątrz szyją oraz dzbanków lub amforek (ryc. 5: 2, 3, 5, 6).

Pozyskana ceramika naczyniowa nie pozwala na precyzyjne określenie materiałów z Biskupic Podgórnych 1 w schemacie rozwoju kultury pucharów lejowatych na Śląsku. Pewne analogie można odnaleźć w inventarzach typowych dla młodszych faz jej rozwoju (W. Wojciechowski 1970, s. 77; 1981, s. 208-215).

Mała ilość obiektów, jak i intensywność występowania znalezisk może być wynikiem przebadania niewielkiej partii terenu zajętego przez ludność kultury pucharów lejowatych. Nie można również wykluczyć, że część „pucharowej” fazy zasiedlenia

Ryc. 7. Biskupice Podgórne 1, gm. Kały Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Wybór ceramiki kultury amfor kulistych. 1, 5-9 – ob. nr 11; 2 – ob. nr 14; 3 – ob. nr 13; 4 – w-wa kulturowa/ar 55b (rys. K. Gorek).

uległa zniszczeniu. Wydaje się jednak, mimo powyższych zastrzeżeń, że odkryte relikty osadnictwa nie mogą być wiązane z trwałą, stabilną osadą, a raczej z niezbyt rozległym, krótkotrwałym, sezonowym (?) obozowiskiem o charakterze filialnym.

Tego rodzaju obiekty stanowią charakterystyczną formę osadnictwa ludności kultury pucharów lejkowatych w dorzeczu górnej i środkowej Odry (A. Kulczycka-Leciejewiczowa 1993, s. 130-131).

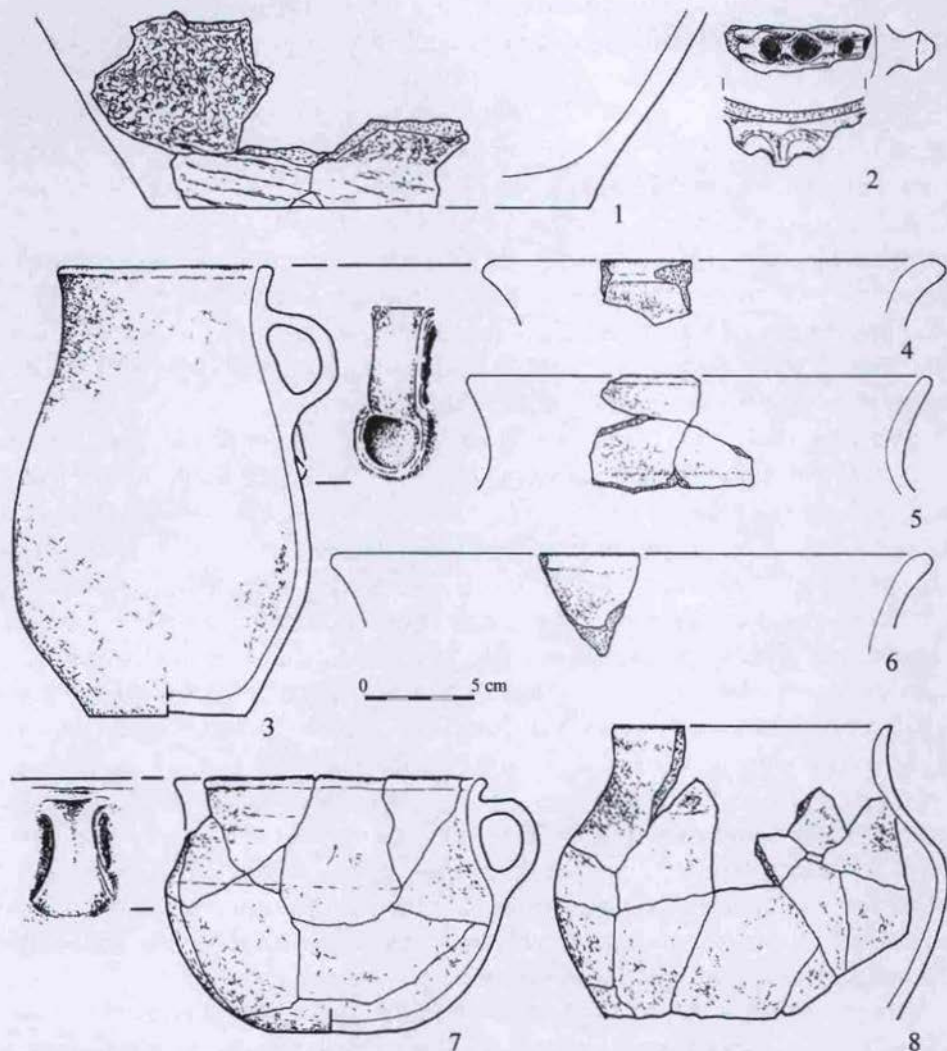
Kolejną uchwytą w materiale zabytkowym fazę zasiedlenia na stanowisku reprezentują relikty osadnictwa kultury amfor kulistych. W sumie pobyt ludności tej kultury potwierdza bez wątpienia 10 obiektów (nr 10, 11, 13, 14, 20, 21, 33, 44, 54, 94), które koncentrowały się przede wszystkim w obrębie arów 50-52. Pojedyncza jama wystąpiła w pasie rozdziału na arze 47c. Może to wskazywać na to, że pierwotnie relikty osadnictwa kultury amfor kulistych występowały w południowym pasie jezdnym na odcinku długości 50-60 m, pomiędzy arami 47-52 (ryc. 3). Zbiór ceramiki użytkowej pozyskany z przebadanego obszaru stanowi około 23% całego inwentarza ceramicznego ze stanowiska (132 fragmenty).

Odkryte obiekty pod względem formalno-funkcjonalnym podzielić można na relikty zabudowy obozowiska/osady oraz obiekt o charakterze wotywno-sepulkralnym. Do pierwszej kategorii należą jamy o funkcji, którą można określić ogólnie jako gospodarczą (ryc. 4). W przypadku części z nich ich przeznaczenie może być precyzyjniej ustalone jako magazynowe (nr 14, 21, 33, 54). „Klasycznym” przykładem jamy zasobowej jest obiekt nr 33 o elipsoidalnym zarysie (wymiary 1,26 x 1,12 m) i niemal prostopadle opadających ściankach (ryc. 4). Jej dno było płaskie i znajdowało się na głębokości 0,9 m od stropu calca. W partii przydennej, w centralnej części, zadokumentowano warstwę ciemnoszarej próchnicy o miąższości do 0,04 m powstałą prawdopodobnie w trakcie użytkowania.

W innej jamie o tym charakterze – nr 14 – stwierdzono na ściankach oraz dnie warstwę próchniczą o miąższości 0,02 m, będącą prawdopodobnie negatywem po okładzinie organicznej izolującej wewnątrz jamy i wzmacniającej jej ściany (ryc. 4). Analogiczne założenia znane są z obserwacji etnograficznych (K. Moszyński, 1967, s. 241-243). Za magazynową funkcją obiektów z Biskupic Podgórnych przemawiają stosunkowo ubogie inwentarze pozyskane z ich wypełnisk.

Jedyny obiekt – nr 81 – o charakterze sepulkralnym, który można bez wątpienia łączyć z osadnictwem ludności kultury amfor kulistych, to pochówek krowy (ryc. 6**). Jama zawierająca szkielet miała w rzucie poziomym kształt zbliżony do ósemkowego o dłuższej osi zorientowanej, z niewielkim odchyleniem, wzdłuż linii północ – południe (wymiary na poziomie calca 3,02 x 1,36 m, maksymalna głębokość 0,98 m). Krowę złożono w południowej części obiektu. W okolicy żeber odkryto częściowo nadpalony krzemień. Ślady przepalenia ścian na głębokość od 0,02 do 0,06 m stwierdzono w przydennej partii jamy. Zwierzę zostało ułożone na prawym boku z podkurczonymi kończynami, przodem w kierunku północnym. Kark został jednak silnie przekręcony (złamany?), tak iż pysk zwierzęcia skierowany był na południe. Na różnych poziomach wypełniska wystąpiły kamienie, których przeznaczenie trudno jest jednoznacznie określić. Prawdopodobnie zostały użyte do przygnięcia ciała zwierzęcia. Jeden z nich pełnił pierwotnie funkcję kamienia żarno-

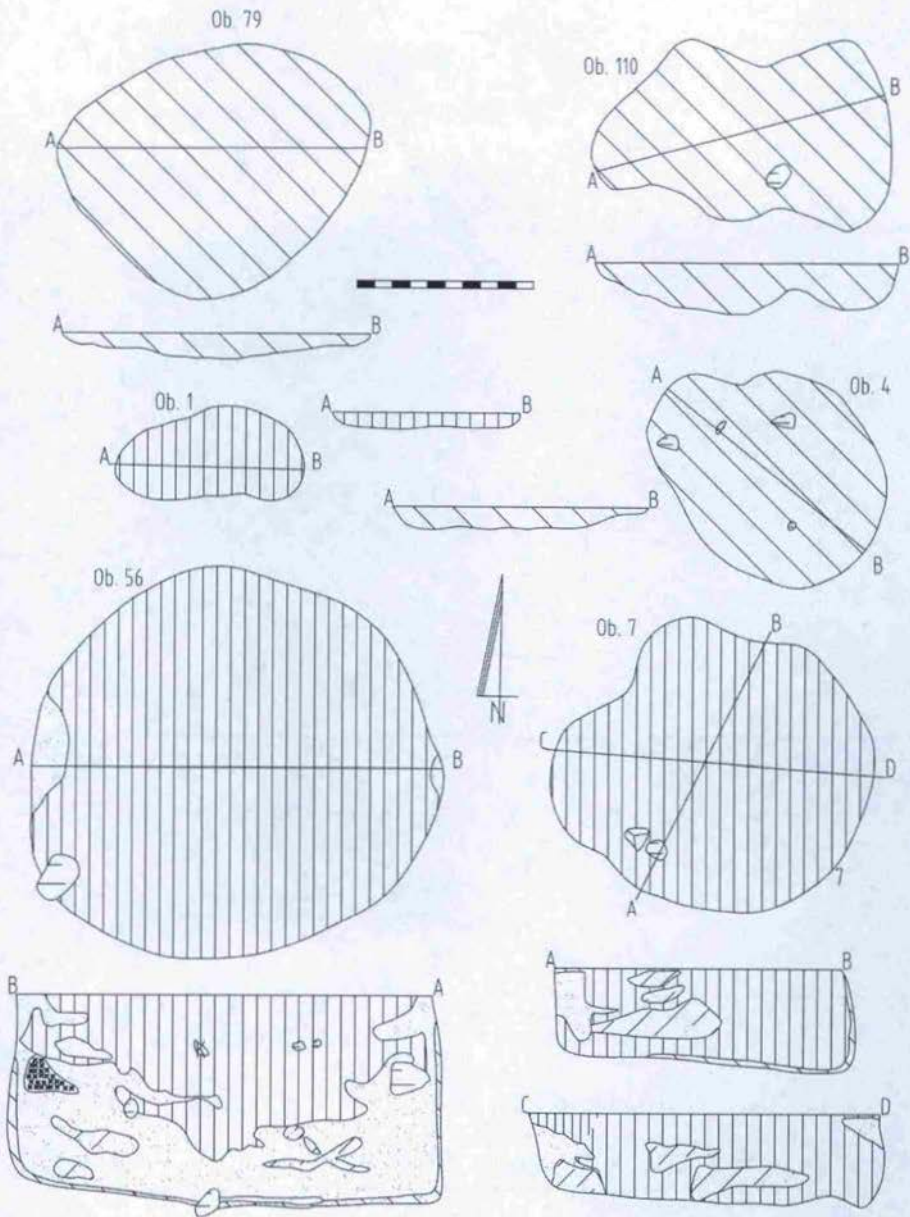

Ryc. 8. Biskupice Podgórne 1, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Wybór ceramiki kultury unietyckiej. 1 – ob. nr 34; 2, 4 – w-wa kulturowa/ar 55b; 3, 7 – ob. nr 27; 5 – w-wa kulturowa/ar 56b; 6 – ob. nr 14; 8 – ob. nr 27A (rys. K. Gorek).

wego. Poza nim w wypełniku znaleziono także kamienną płytkę szlifierską. Wydaje się, że analizując znaleziska ze stanowiska nr 1 w Biskupicach Podgórnych omawiany obiekt zaliczyć wypada do kategorii pochówków wotywnych składanych w obrębie osad (T. Wiślański 1966, s. 299; W. Wojciechowski 1989, s. 365).

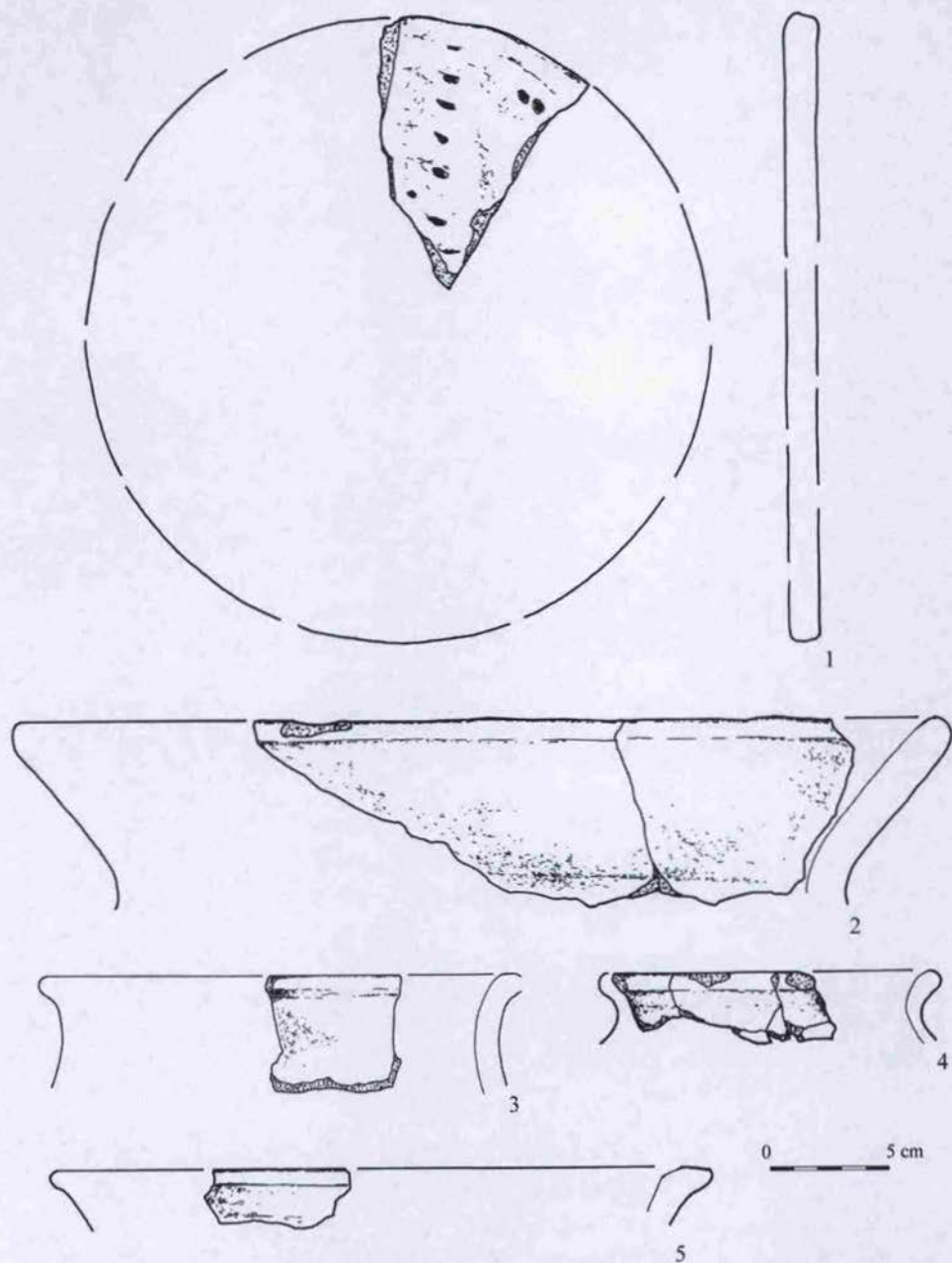
Inwentarz ceramiczny pozyskany w trakcie eksploracji jest stosunkowo ubogi (ryc. 7: 1-8). Fragmentaryczny stan zachowania tylko w nielicznych przypadkach pozwala na zrekonstruowanie form naczyń. W asortymencie form wyróżnić można amfory beczułkowate (ryc. 7: 1), misy półkuliste (ryc. 7: 2, 9), naczynia wazowate

Ryc. 10. Biskupice Podgórne 1, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Obiekty z wczesnej epoki brązu, epoki brązu-okresu halsztackiego oraz z okresu wpływów rzymskich. Obiekty nr 79, 110 – kultura unietycka; obiekty nr 1, 4, 56 – kultura łużycka; obiekt nr 7 – kultura przeworska (rys. K. Kopeć-Żygadło, L. Nowaczyk).

(ryc. 7: 3) i garnkowate (ryc. 7: 5) oraz czarki (ryc. 7: 6). Brak jest niemal zupełnie zdobionych egzemplarzy (ryc. 7: 8). Niewielka ilość rozpoznanych form asortymentu naczyniowego jak i niemal zupełny brak ornamentyki uniemożliwiają bliższe okre-

Ryc. 12. Biskupice Podgórne 1, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Wybór ceramiki kultury łużyckiej (1-3) i lateńskiej (4, 5). 1, 5 – w-wa kulturowa/ar 55b; 2, 3 – w-wa kulturowa/ar 56b; 4 – w-wa kulturowa/ar 53b; (rys. K. Gorek).

ślenie chronologii zespołu obiektów ludności kultury amfor kulistych odkrytych na stanowisku nr 1.

W kilku obiektach, szczególnie w obrębie kompleksu jam oznaczonych numerem 10-13, stwierdzono współwystępowanie materiałów kultury pucharów lejko-watych i amfor kulistych. Byłoby to kolejne stanowisko z obszaru Dolnego Śląska, na którym potwierdzono obecność zespołów „pucharowo-amforowych” (P. Chole-wa 1998, 185; M. Dobrakowski, L. Domańska, J. Lodowski, E. Noworyta, K. Roma-now 2001, 136; T. Gralak, W. Nowaczyk, A. Stanisławski, T. Wojnicki 2001, 197-198; A. Kosicki, W. Waniek 2003, 227-228). Zjawisko to jest w Biskupicach Podgórnych 1 słabiej czytelne ze względu na niewielką ilość przebadanych obiektów, ale być może dalsze badania dostarczą kolejnych znalezisk tego typu zespołów.

Kolejną, wyraźnie wyodrębniającą się fazę zasiedlenia, tworzą obiekty związane z pobytem w tym miejscu grupy/grup ludności kultury unietyckiej. W trakcie eksplo-racji wypełnisk jam oraz warstwy kulturowej pozyskano 176 fragmentów cerami-ki naczyniowej oraz 3 niemal kompletne naczynia (około 30% całości inwentarza ceramicznego) o cechach technologiczno-morfologicznych pozwalających datować całość na I okres EB (ryc. 8). Około 2/3 wspomnianego materiału pochodzi z arów 55-56a-c, na których odślonięto 70 dołów postępowych oraz jam gospodarczych (ryc. 9**). Przeważająca ich część może stanowić pozostałości zabudowy osady z tego okresu. Niestety, materiałów ceramicznych z wczesnego okresu EB, poza warstwą kulturową, dostarczyły tylko 3 obiekty osadowe – nr 34, 79, 110 (ryc. 10) oraz rów biegnący przez wykop wzdłuż linii NW-SE, po którego obydwu stronach grupowały się jamy ze wspomnianego skupiska (ryc. 8: 1, 2, 4, 5). Pozostałe obiekty nie zawierały zabytków ruchomych lub jedynie mało charakterystyczne fragmenty naczyń, które można określić ogólnie jako „pradziejowe”.

W obrębie drugiego wyodrębniającego się na stanowisku skupiska obiektów, obok jam o charakterze osadowym, odkryto również grób ludności kultury unietyckiej (ryc. 11**). W zbiorowym pochówku spoczywały, jak można wnioskować na podstawie stanu zachowania, w porządku anatomicznym szkielety trzech doro-słych osobników, których płci nie udało się określić (Gronkiewicz, Dąbrowski, 2004). Jama grobowa uległa silnemu zniszczeniu w trakcie prac ziemnych prowadzonych w okresie międzywojennym. Szczątki zmarłych znajdowały się bardzo płytko, zale-dwie na głębokości około 0, 1 m poniżej usuniętej podbudowy jezdni. Tak płytkie ich zaleganie sprawiło, że zniszczenia nie ominęły także samych szkieletów (w stanie fragmentarycznym zachowały się 3 czaszki oraz kości długie i przedramienia). Zmar-łych ułożono na prawym boku, w pozycji silnie skurczonej, orientując ciała wzdłuż osi południowy zachód – północny wschód. Głowy skierowane była na południowy-zachód, a twarze zwrócone na południowy wschód. W okolicy głów ułożono dwa naczynia gliniane (jednouchy dzban i kubek), a trzecie w okolicy nóg (naczynie bezu-che). W skład wyposażenia grobowego wchodziły również 3 artefakty krzemienne.

Dzbanek (ryc. 8: 3) z grobu wieloosobniczego najbliższe analogie pod względem formalno-metrycznym posiada wśród naczyń grupy Ib, typu IIA wg B. Butent-Stefaniak (1997, s. 30-31, oraz tabl. 3). Dzbanki te zaopatrzone są w dość duże taśmowate ucha umieszczone nieco poniżej wylewu. Naczynia tego typu na terenach Czech i Moraw datowane są na I i II fazę kultury unietyckiej (V. Moucha 1963, ryc. 4: 22-23, 19: 20-21). Z kolei kubek (ryc. 8: 7) z tego grobu najbliższy jest formą naczyniom grupy IIa, typu IA wg B. Butent-Stefaniak (1997, s. 41-42 i tabl. 5). Naczynie to posiada taśmowate, skierowane ku górze ucho. Taka cecha wyróżnia kubki datowane na II fazę rozwoju kultury unietyckiej (J. Machnik 1978, s. 88). Jego górny przyczep umieszczony jest poniżej brzegu.

Trzecie naczynie (ryc. 8: 8) umieszczone w nogach pochowanych osobników jest najbardziej zbliżone do grupy IIa, typu IG wg B. Butent-Stefaniak (1997, s. 45-46 i tabl. 5). Naczynia tego typu mają szeroką chronologię. Egzemplarz z grobu nr 27 posiada jednak pewne cechy (m. in. brak jakichkolwiek elementów zdobniczych), które pozwalają zakwalifikować go do naczyń o starszej chronologii przypadającej na I-III fazę rozwoju kultury unietyckiej (tamże, s. 46).

Poza ceramiką w grobie wystąpiły ponadto 3 przedmioty krzemienne wykonane z narzutowego krzemienia bałtyckiego: zdwojony półtylczak pełniący funkcję narzędzia – wkładki sierpowej o cechach typowych dla krzemieniarstwa młodszych kultur cyklu naddunajskiego oraz półsurowiec krzemienisty łączony już z krzemieniarstwem kultury unietyckiej, dalej łuszcza z naturalną stroną górną oraz częściowo negatywowy odłupek (J. Bronowicki, 2004). Wobec braku śladów osadnictwa kultury lendzielsko-połgarskiej na tym stanowisku przyjąć wypada, iż to „archaiczne narzędzie” złożono do grobu celowo.

Mniej liczne były na stanowisku ślady związane z osadnictwem ludności kultury łużyckiej. Łącznie pozyskano 71 fragmentów ceramiki naczyniowej (nieco ponad 12% całości inwentarza ceramicznego), które można ogólnie datować na EB – Ha. Niewielką część zabytków dostarczyły wypełniska 3 obiektów nieruchomych – nr 1, 4, 56 (ryc. 10); reszta pochodziła z eksploracji warstwy kulturowej. Wspomniane obiekty można zaliczyć do jam o szeroko rozumianej funkcji gospodarczej, a w przypadku jamy nr 56 uzasadnione wydaje się zakwalifikowanie jej do obiektów o charakterze magazynowym (ryc. 10). Miała ona w rzucie poziomym zarys zbliżony do kolistego o wymiarach 2, 30 x 2, 18 m. W przekroju pionowym jej ścianki opadały na maksymalną głębokość 1, 48 m. Podobnie jak we wspomnianym już obiekcie nr 14, także i w tym przypadku stwierdzono na ściankach oraz dnie negatyw po okładzinie organicznej, która pierwotnie zabezpieczała przestrzeń magazynową.

Materiał ceramiczny łączony z „łużyckim” epizodem zamieszkiwania tego miejsca jest silnie rozdrobniony i stosunkowo mało charakterystyczny i może być ogólnie wiązany z epoką brązu i wczesną epoką żelaza (ryc. 12: 1-3).

Ostatnią, bardzo słabo wydzielającą się fazę osadniczą na stanowisku w Biskupicach Podgórných reprezentują znaleziska kultury przeworskiej. Tylko 2 obiekty

(nr 7 i 9) dostarczyły 7 fragmentów mało charakterystycznej ceramiki; dalszy fragment pochodzi z eksploracji warstwy kulturowej (niewiele ponad 1% całości inwentarza ceramicznego). Wspomniane jamy, które można określić funkcjonalnie ogólnie jako gospodarcze (ryc. 10), wystąpiły przy północnej granicy wykopu i być może wyznaczają peryferię strefy zasiedlonej przez ludność tej kultury, a jej dalsze relikty odsłonięte zostaną pod północnym pasem drogowym. W wypełniskach obydwu jam znaleziono tylko i wyłącznie materiał ceramiczny o cechach technologicznych typowych dla kultury przeworskiej, który może być datowany bardzo szeroko; na czas jej trwania – od młodszego okresu przedrzymskiego do okresu wędrówek ludów.

Poza omówionymi powyżej fazami zasiedlenia, z którymi można wiązać konkretne obiekty, tylko z warstwy kulturowej oraz z wtórnego złoża znane są pewne ilości ceramiki kultury lateńskiej (17 fragmentów) oraz z młodszymi fazami wczesnego i późnego średniowiecza (15 fragmentów). Szczególnie interesujące są znaleziska z okresu lateńskiego. W 1934 r., podczas wspomnianych już prac budowlanych, odkryto ciałopalny pochówek w popielnicy przykrytej misą. Obydwa naczynia wykonane zostały z użyciem koła garncarskiego (A. Kosicki, 1993, s. 452 ryc. 1, s. 453). Odkryte w warstwie kulturowej fragmenty ceramiki wykonane z zastosowaniem tej samej techniki pochodzą prawdopodobnie ze zniszczonych naczyń grobowych (ryc. 12: 4, 5).

Ze źródeł archiwalnych wynika, że na stanowisku miały znajdować się również groby z okresu średniowiecza. Ceramika z warstwy kulturowej datowana na młodszą fazę tego okresu nie wydaje się mieć jednak związku z tymi odkryciami, a jest zapewne przejawem intensywniejszej eksploatacji rolniczej tego obszaru w średniowieczu.

W bezpośrednim sąsiedztwie wspomnianego grobu nr 27 wystąpiły dalsze pochówki – obiekty nr 12, 13, 63 (ryc. 13**, 14**) – oraz obiekt nr 54 zawierający szczątki ludzkie. Stopień ich zachowania jest bardzo różny, od szczątkowego aż po dobrze zachowane szkielety i daje możliwość poczynienia pewnych spostrzeżeń w zakresie stosowanych praktyk grzebalnych. Złożonych do grobów zmarłych nie wyposażono w żadne dary, których obecność można by zarejestrować w trakcie badań terenowych. We wszystkich przypadkach zwłoki orientowane są wzdłuż osi północny zachód – południowy wschód. W obiekcie nr 13 głowę ułożono na północny zachód, natomiast w grobie nr 12 w kierunku przeciwnym. W pierwszym z wymienionych obiektów zmarły spoczywał na prawym, a w drugim na lewym boku tak, iż obaj twarz mieli skierowaną w stronę południowego wschodu (ze względu na szczątkowo zachowany szkielet w obiekcie nr 63 brak jest możliwości określenia boku na którym ułożono zmarłego).

Rytuał pogrzebowy obserwowany w wymienionych obiektach sepulkralnych wykazuje pewne podobieństwa. Odbiega z kolei od stwierdzonego w pochówku wieloosobniczym nr 27. Nie może to stanowić jednoznacznej przesłanki do odrzucenia związku wszystkich zespołów grobowych z tego stanowiska z osadnictwem

z wczesnej epoki brązu. Za uznaniem ich za elementy nekropoli ludności kultury unietyckiej zdaje się przemawiać fakt, iż tworzyły one zwarte skupisko, występując na powierzchni zaledwie 200 m². Zastanawiający może być jedynie duży udział grobów bez wyposażenia oraz częste odchylenia od „typowego” dla tej kultury orientowania zwłok wzdłuż osi północ-południe (B. Butent-Stefaniak 1997, 190, 200). Różnorodność w rytuale pogrzebowym obserwowana na stanowisku w Biskupicach Podgórnych zgodna byłaby z obserwacjami poczynionymi na cmentarzyskach ze starszych faz rozwoju kultury unietyckiej, gdy owa „dowolność” w układaniu zmarłych do grobu występuje znacznie częściej niż w jej młodszych fazach (J. Machnik 1978, s. 98 i n.). Z drugiej strony chowanie zmarłych w pozycji silnie podkurczonej występuje dosyć powszechnie już od młodszego neolitu (B. Butent-Stefaniak 1997, s. 190). W chwili obecnej jednoznaczne określenie przynależności kulturowej wymienionych zespołów grobowych nie jest możliwe. Być może oznaczenie wieku metodą C14 pozwoli na bardziej jednoznaczne rozstrzygnięcie tej kwestii.

Na przebadanym dotychczas obszarze stanowiska Biskupice Podgórne 1 wydzielają się wyraźnie 2 strefy osadnictwa, które swoją kontynuację mają pod północną jezdnią autostrady. Pierwsza to przede wszystkim relikty osady z wczesnego okresu epoki brązu. Druga natomiast była intensywnie użytkowana w młodszej epoce kamienia, a w początkach epoki brązu służyła zapewne jako miejsce pochówku. Jak do tej pory brak jest odkryć obiektów sepulkralnych związanych z kulturą lateńską i okresem wczesnego średniowiecza, których obecność zaświadczałyby informacje z okresu międzywojennego.

Przyjęty na początku badań podział na dwa stanowiska – Biskupice Podgórne 1 i Biskupice Podgórne 2 – wydaje się w świetle dotychczasowych ustaleń mało zasadny. Prawdopodobnie jest to jedno stanowisko podzielone skanalizowanym ciekim, który pierwotnie mógł opływać niewielkie wzniesienie od strony północnej i zachodniej.

Być może dalsze prace wykopaliskowe planowane w związku z modernizacją jezdni północnej uzupełnią obraz osadnictwa na tym stanowisku i udzielą odpowiedzi na wiele postawionych pytań.

Ekspertyzy znajdujące się w archiwum Zespołu Badań Ratowniczych IAE PAN, Oddział we Wrocławiu:

Bronowicki J.

2004 Katalog zabytków kamiennych. Przebudowa autostrady A4 na odcinku Bielany Wrocławskie - Wądroże Wielkie.

Chrzanowska W., Krupska A.

2003 Biskupice Podgórne, stanowisko 1. Wyniki ekspertyzy materiałów kostnych.

Gediga B., Kosicki A.

1996 Badania archeologiczne przeprowadzone w związku z projektowaną budową autostrady A-4 na odcinku woj. wrocławskiego. (Ocena zagrożeń stanowisk archeologicznych).

Gronkiewicz S., Dąbrowski P.

2003a Raport antropologiczny z dnia 24.06.2003 roku, st. Biskupice Podgórne; obiekt nr 27, w obrębie pasa remontowanej autostrady.

2003b Ocena antropologiczna szczątków kostnych ze stanowiska Biskupice Podgórne, pow. Wrocław, woj. dolnośląskie.

2004 Analiza antropologiczna ludzkich szczątków kostnych ze stanowiska Biskupice Podgórne 1, gm Kąty Wrocławskie, pow. Wrocław, woj. dolnośląskie.

Bibliografia

Butent-Stefaniak B.

1997 Z badań nad stosunkami kulturowymi w dorzeczu górnej i środkowej Odry we wczesnym okresie epoki brązu, Prace Komisji Archeologicznej nr 12, Wrocław-Warszawa-Kraków.

Cholewa P.

1998 Osady neolityczne na stanowisku 1 w Chociwelu, gm. Strzelin, Studia Archeologiczne, t. XXX, Wrocław, s. 81-168

Dobrakowski M., Domańska J., Lodowski J., Noworyta E., Romanow K.

2001 Wstępne sprawozdanie z archeologicznych badań ratowniczych prowadzonych na stanowiskach: Polwica 4 i 5 oraz Szrypnik 8, gm. Domaniów woj. dolnośląskie, [w:] Zeszyty Ośrodka Ratowniczych Badań Archeologicznych, seria B: Materiały Archeologiczne. Raport 96-99. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 1996-1999, Warszawa, s. 130-186

Gralak T., Nowaczyk W., Stanisławski A., Wojnicki T.

2001 Badania archeologiczne na trasie budowy autostrady A4 na stanowisku Wojkowice 15, woj. dolnośląskie, [w:] Zeszyty Ośrodka Ratowniczych Badań Archeologicznych, seria B: Materiały Archeologiczne. Raport 96-99. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 1996-1999, Warszawa, s. 194- 215,

Kosicki A.

1993 Materiały do badań nad osadnictwem celtyckim na Dolnym Śląsku w świetle odkryć z lat 1931-43, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, XXXIV, 451-466.

Kosicki A., Waniek W.

- 2003 Ratownicze badania wykopaliskowe na stanowisku Piskorzówek 11, gm. Domaniów, woj. dolnośląskie, [w:] Zeszyty Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego, seria B: Materiały Archeologiczne. Raport 2000. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za rok 2000, Warszawa, 218-234.

Kulczycka-Leciejewiczowa A.

- 1993 Osadnictwo neolityczne w Polsce południowo- zachodniej, Wrocław
1997 Strachów osiedla neolitycznych rolników na Śląsku, Wrocław

Machnik J.

- 1978 Krąg kultury unietyckiej, [w:] red. W. Hensel, Prahistoria ziem polskich, t. III, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, s. 81-110.

Moszyński K.

- 1967 Kultura ludowa Słowian. Kultura materialna, t. 1, Warszawa

Moucha V.

- Die Periodisierung der Úněticer Kultur in Böhmen, Sb. ČSA, t. 3, s. 9-60, Brno.

Walczak W.

- 1970 Obszar przedsudecki. Dolny Śląsk, cz. II. PWN. Warszawa.

Wiślański T.

- 1966 Kultura amfor kulistych w Polsce północno-zachodniej, Wrocław.

Wojciechowski W.

- 1970 Zagadnienie chronologii relatywnej kultur młodszej epoki kamienia na Dolnym Śląsku na tle środkowoeuropejskiej systematyki neolitu, Studia Archeologiczne t. III, Wrocław.
1981 Z zagadnień kultury pucharów lejkowatych na Dolnym Śląsku, [w:] Kultura pucharów lejkowatych w Polsce, Poznań, s. 207-218
1989 Religia i sztuka ludów neolitycznych, [w:] red. J. Kmiecński, Pradzieje ziem polskich, t. I, cz. 1, Warszawa- Łódź, 361- 367

Katarzyna Kopeć-Żygadło, Leszek Żygadło

*Report on excavations carried out at site 1 in Biskupice Podgórne,
Kąty Wrocławskie commune, Lower Silesia province in 2003.*

Summary

Site 1 in Biskupice Podgórne (number 2 on the PAR area 81-27) is situated about 500 m N of Biskupice Podgórne village, and approximately 700 m West of the motorway junction "Pietrzykowice" (Fig. 1). Rescue excavations were conducted by the Institute of Archeology and Ethnology of Polish Academy of Sciences, Wrocław Branch, in accordance with the offer from General Directorate of National Roads and Motorways. Excavation works were performed owing the renovation of the S section of A4 motorway's roadway, between Wądroże Wielkie – Bielany Wrocławskie. Research was initiated due to information about the discoveries which took place during motorway construction in 1934, including inhumation burials from Neolithic Period (CWC), La Tène Period (La Tène culture) and EMA findings together with the surface research and soundings conducted in 1996.

Katarzyna Kopeć-Żygadło was nominated a site-manager. Apart from this paper's writer participation in overall works, Małgorzata Kopeć and Paweł Trzepizur also took part in the works. Research covered the area of 6850 square meters, from which 118 archeological features were documented and explored within the time-period from May 29 until July 24, 2003 (Fig. 2**, 3). Most of them (113 features) represent remains of camp-sites and settlements (postholes, and various farming pits). Moreover, 5 additional features were uncovered – 1 animal and 4 human burials.

Considerable part of the site was damaged due to construction works in 1934. Preserved relics of settlements formed two separate concentrations along the excavation area (Fig. 3-14**). First of them consisted of 70 Unèice culture features from Early Bronze Age, mainly postholes and different farming pits. The other complex was placed about 30-40 m away, and comprised mainly of features and relics dated back to Early Stone Age (FBC, GAC) as well as rare examples linked to the settlement of Lusatian culture, Bronze Age and Hallstatt Period. Przeworsk culture has also been evidenced with a chronology reaching younger pre-Roman Period up to time of NMP. Sepulchral features from the Bronze Age, and, possibly, earlier Neolithic stages were recorded within this concentration (Fig. 11**, 13**, 14**).

In addition to settlement periods discussed already, and objects ascribed to every single one of them, little number of pottery recovered only from cultural layer and secondary deposits, certify for presence of La Tène culture and early and late stages of MA.

Figures

Fig. 1. Biskupice Podgórne, site 1, Kobierzyce commune, Lower Silesia province.
Location of the site. Drawn by D. Bobak.

Fig. 2. Biskupice Podgórne 1. View at the site during. Photo by P. Trzepizur.

Fig. 3. Biskupice Podgórne 1. Part of the entrenched ground. Drawn by D. Bobak and K. Kopeć-Żygadło.

Figures, referred to in the text as (*), are included on a separate sheets under the cover of the volume; those marked (**) are placed on colour plates at the end of the volume.

- Fig. 4. Biskupice Podgórne 1. Outlines and cross-sections of features from Early Stone Age. Features 45, 52 – FBC; features 14, 33 – GAC. Drawn by Kopeć-Żygadło, L. Nowaczyk. Caption: 1 – black humus; 2 – black humus with admixture of yellow sand; 3 – dark-brown humus; 4 – dark-grey-brown humus; 5 – grey-brown humus; 6 – dark-grey humus; 7 – light-grey humus; 8 – yellow sand with slight admixture of humus; 9 – yellow clay with slight admixture of humus. Drawn by K. Kopeć-Żygadło, L. Nowaczyk.
- Fig. 5. Biskupice Podgórne 1. Selection of FBC pottery: 1-4, 6 – feature 11; 5 – feature 14. Drawn by K. Gorek.
- Fig. 6. Biskupice Podgórne 1. Feature 81 – GAC animal burial – view down to 0.6 m underground. Photo by P. Trzepizur.
- Fig. 7. Biskupice Podgórne 1. Selection of GAC pottery: 1,5-9 – feature 11; 2 – feature 14; 3 – feature 13; 4 – cultural layer/ are 55b. Drawn by K. Gorek.
- Fig. 8. Biskupice Podgórne 1. Selection of Unètica culture pottery: 1 – feature 34; 2, 4 – cultural layer/ are: 55b; 3, 7 – feature 27; 5 – cultural layer /are 56b; - feature 14; 8 – feature 27A. Drawn by K. Gorek.
- Fig. 9. Biskupice Podgórne 1. Concentration of archaeological features on are 55-56a-c. Photo by K. Nowaczyk.
- Fig. 10. Biskupice Podgórne 1. Features from Early Bronze Age, Bronze Age – Hallstatt Period and Roman Period. Features 79, 110 – Unètica culture; features 1, 4, 56 – Lusatian culture; feature 7 – Przeworsk culture. Drawn by K. Kopeć-Żygadło, L. Nowaczyk.
- Fig. 11. Biskupice Podgórne 1. Feature 27 – multiple burial during exploration. Photo by P. Trzepizur.
- Fig. 12. Biskupice Podgórne 1. Selection of Lusatian culture pottery (1-3) and La Tène culture pottery (4,5): 1, 5 – cultural layer / are 55b; 2,3 – cultural layer/ are: 56b; 4 – cultural layer/ are 53b. Drawn by K. Gorek.
- Fig. 13. Biskupice Podgórne 1. Feature 12 – inhumation burial. Photo by P. Trzepizur.
- Fig. 14. Biskupice Podgórne 1. Feature 13 – inhumation burial. Photo by P. Trzepizur.